

УДК 347.962:342(477)

Д.Ю. ШПЕНОВ, канд. юрид. наук, Харківський національний університет внутрішніх справ

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ОБРАННЯ ЧИ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДДІВ ДО СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ СУДІВ УКРАЇНИ

Ключові слова: служба суддів, судді, призначення чи обрання на посади суддів, спеціалізовані суди, принцип спеціалізації судів

У системі суддів загальної юрисдикції функціонують спеціалізовані суди, призначення на посади в яких здійснюється з особливостями, визначеними законодавством. Як зазначає в дисертаційному дослідженні Д.М. Притика, використання переваг спеціалізації у розбудові судів загальної юрисдикції передбачає утворення судово-ієрархічних ланок зі спеціалізованою компетенцією в окремих, найбільш визначних у суспільстві галузях законодавства [1, с.41]. До спеціалізованих судів належить система господарських та адміністративних судів, яку очолюють Вищий господарський суд України та Вищий адміністративний суд України, відповідно, а також Вищий спеціалізований суд з розгляду цивільних і кримінальних справ. Останній складається з двох палат – з розгляду цивільних та кримінальних справ.

На сьогодні адміністративним законодавством України чітко не визначений механізм призначення чи обрання суддів до спеціалізованих судів. У зв'язку з цим виникає потреба у дослідженні питань, які залишилися поза межами адміністративно-правового регулювання, та визначення шляхів усунення зазначених недоліків.

Актуальність теми дослідження підтверджується недостатністю наукових робіт, що присвячені дослідженню адміністративно-правового механізму призначення чи обрання

суддів до спеціалізованих судів в Україні, а також відсутністю належної законодавчої регламентації даного механізму, що у поєднанні з необхідністю комплексного наукового аналізу цього питання обумовлює важливість та своєчасність даної статті.

Окремі аспекти проблеми адміністративно-правового механізму призначення чи обрання суддів в Україні досліджували такі вчені, як А.В. Кіркач, Ю.П. Лобода, І.Є. Марочкін, В.В. Молдаван, Д.М. Притика, А.О. Селіванов, О.В. Старчук, О.В. Стовба, К.В. Шаповал та багато інших. Однак, на сьогоднішній день відсутні комплексні дослідження, присвячені адміністративно-правовому механізму призначення чи обрання суддів до спеціалізованих судів в Україні, що ще раз підкреслює важливість та актуальність запропонованої теми.

Метою статті є визначення адміністративно-правового механізму призначення чи обрання суддів до спеціалізованих судів в Україні. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання: визначити поняття та зміст принципу спеціалізації судів; охарактеризувати особливості процедури призначення чи обрання суддів до місцевих спеціалізованих судів, а також обрання до вищих спеціалізованих судів; виявити прогалини та недоліки адміністративно-правового законодавства в сфері регулювання механізму призначення чи обрання суддів до спеціалізованих судів та запропонувати шляхи його удосконалення.

В Законі України «Про судоустрій і статус суддів» лише уривчасто визначаються окремі особливості призначення на посаду суддів спеціалізованих судів, а спеціальний нормативно-правовий акт, який би регламентував це питання, відсутній. Щоб скласти цілісну картину процедури призначення на посаду суддів спеціалізованих судів в Україні, необхідно проаналізувати положення відповідних статей Закону «Про судоустрій і статус суддів». При цьому, слід вказати, що крім спеціалізованих судів (господарських та адміністративних), які функціонують як окремі судові установи, уповноважені розглядати визначені

категорії справ (господарських або адміністративних), необхідно розрізнати таке поняття, як спеціалізація суду. Так, у судах загальної юрисдикції судді спеціалізуються на розгляді кримінальних, цивільних справ та справ про адміністративні правопорушення. Такий розподіл повноважень між судьями однієї ланки відповідає принципу спеціалізації, визначеному в Конституції України.

На думку К.В. Шаповал, принцип спеціалізації означає вимогу про розподіл судової юрисдикції між різними судами за відповідними критеріями, якими є галузь матеріального права, характер правовідносин та особливості правового статусу суб'єктів судочинства [2, с.161]. А.О. Селіванов вважає, що спеціалізація судів і суддів сприяє поглибленню знань суддів в окремих галузях законодавства та практики його застосування, підвищенню професіоналізму, а отже, більш надійному захисту прав і свобод людини, прав і законних інтересів юридичних осіб [3, с.10]. В науковій літературі поширені й інші точки зору щодо визначення сутності спеціалізації суддів та судів. Проте, не зважаючи на подібність понять «спеціалізований суд» та «спеціалізація судді», на нашу думку, слід розрізнати ці дві юридичні конструкції. Принаймні, такої позиції дотримується законодавець, виділяючи дві системи спеціалізованих судів (адміністративні та господарські) та спеціалізацію суддів в інших судах загальної юрисдикції (по розгляду цивільних, кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення). В цьому контексті, спеціалізація судді може бути вужчою за окрему галузь права. Наприклад, в загальних судах судді можуть спеціалізуватися на розгляді окремих категорій цивільних справ (про захист права інтелектуальної власності, спадкові справи тощо). Про це свідчить системний аналіз положень Закону «Про судоустрій і статус суддів». Одним з прикладів є ч.4 ст.31 Закону, відповідно до якої у вищому спеціалізованому суді утворюються палати з розгляду окремих категорій справ у межах відповідної судової юрисдикції [4]. Отже, навіть в межах

спеціалізованого суду судді можуть спеціалізуватися на окремих, менш вузьких за всю галузь права, категоріях справ. Виходячи з цього, слід окремо охарактеризувати процедуру призначення суддів до спеціалізованих судів та принцип спеціалізації суддів в межах інших судів загальної юрисдикції.

Так, особливих кваліфікаційних вимог до осіб, які можуть займати посади суддів в місцевих спеціалізованих судах, законодавством не встановлено. У зв'язку з цим можна зробити висновок, що загальна процедура проведення добору кандидатів на посаду суддів місцевих спеціалізованих суддів та проведення конкурсу на заміщення вакантних посад в цих судах нічим не відрізняється від подібної процедури в інших місцевих судах загальної юрисдикції. Втім, слід окремо відмітити особливі вимоги, що ставляться до суддів, уповноважених розглядати кримінальні справи щодо неповнолітніх та вимоги до слідчих суддів, які проходять службу в судах загальної юрисдикції. Так, відповідно до абзацу 2 ч.3 ст.18 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» до судді, який уповноважений розглядати кримінальні справи щодо неповнолітніх, ставляться такі додаткові кваліфікаційні вимоги – наявність стажу роботи на посаді судді не менше десяти років, наявність досвіду здійснення кримінального провадження в суді і високих морально-ділових та професійних якостей. Пропозиції щодо обрання судді, уповноваженого здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх, може надавати голова відповідного суду або будь-який інший суддя цього суду, якщо пропозиція голови буде відхилена [4]. Строк цих спеціалізованих повноважень судді складає не більше трьох років з правом повторного переобрання.

Що стосується слідчого судді місцевого суду загальної юрисдикції, то ним може бути обраний на зборах суддів найстарший за віком суддя відповідного суду за рекомендацією голови цього суду або будь-якого іншого судді на строк до трьох років також з правом повторного переобрання.

Апеляційні спеціалізовані суди формуються із суддів зі стажем роботи на посаді судді не менше п'яти років [4]. Ця норма є єдиною в чинному законодавстві України, яка стосується питання призначення суддів апеляційних судів загальної юрисдикції, в тому числі спеціалізованих. Тому, проведення конкурсу на заміщення вакантних посад суддів в апеляційних судах проводиться за загальними правилами, визначеними в Законі «Про судоустрій і статус суддів» та рішеннях Вищої кваліфікаційної комісії суддів України з тією лише особливістю, що до участі в такому конкурсі допускаються лише особи, що вже мають стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років. При цьому, залишається відкритим питання про те, чи повинен такий кандидат перебувати у резерві на заміщення вакантних посад судді, попередньо пройшовши добір кандидатів, чи він може прямо подавати заяву про участь у конкурсі у разі відкриття посади судді у відповідному апеляційному суді. Логічно припустити, що особи, які на день відкриття вакантної посади в апеляційному суді, перебувають на посаді судді в місцевому суді, можуть бути обрані на посаду судді в апеляційному, в тому числі спеціалізованому, суді, в порядку переведення, що визначений в ст.80 (щодо суддів, обраних безстроково) Закону «Про судоустрій і статус суддів». Так, відповідно до ч.2–3 ст.80 Закону його переведення до суду іншого рівня тієї ж судової спеціалізації здійснюється Верховною Радою України, а іншої спеціалізації – Верховною Радою України за поданням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України за результатами складення суддею кваліфікаційного іспиту [4]. Особи ж, які на день відкриття вакантної посади в апеляційному суді не були діючими судьями, однак мали необхідний стаж, приймають участь у доборі кандидатів на посаду судді та конкурсі на заміщення вакантної посади на загальних умовах. Таким чином, повторне складання діючим суддею, який служить на посаді судді суду нижчої ланки, кваліфікаційного іспиту для того, щоб бути обраним до суду апеляційної інстанції є обов'язковим.

У такому ж ракурсі регламентується питання обрання на посаду судді в вищих спеціалізованих судах. Зокрема, відповідно до ч.3 ст.31 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [4], до складу вищого спеціалізованого суду входять судді, обрані на посаду судді безстроково. Це означає, що конкурс на заміщення вакантної посади судді вищого спеціалізованого суду проводиться за правилами, визначеними ч.2–3 ст.80 Закону «Про судоустрій і статус суддів».

Таким чином, призначення на посаду судді місцевого спеціалізованого суду здійснюється за загальними правилами, визначеними ст.66 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» за винятком окремих випадків, коли призначення або обрання здійснюється з урахуванням підвищених вимог до стажу на посаді судді та/або віку кандидата. Зокрема, це стосується обрання з числа вже призначених або безстроково обраних суддів, уповноважених здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх, та слідчих суддів. Крім того, в особливому порядку відбувається формування апеляційних, в тому числі спеціалізованих, судів та вищих спеціалізованих суддів, де обрання суддів відбувається переважно в порядку переведення до суду вищої інстанції тієї ж або іншої спеціалізації. Однак, і в цьому випадку кандидат на посаду судді (навіть, якщо він вже діючий суддя в іншому суді нижчої ланки) повинен пройти повторний кваліфікаційний іспит. Така система, «подвійної» перевірки знань та навичок судді є цілком виправданою, оскільки в апеляційних та вищих спеціалізованих судах судді повинні відповідати вищому рівню кваліфікації у зв'язку з підвищеною відповідальністю, що покладається на цих суддів. При цьому, доцільно було б запровадження спеціальної підготовки кандидатів на посади цих суддів, де з урахуванням спеціалізації, судді (або інші кандидати), які виявили бажання бути обраними на посаду суддів в апеляційному або вищому спеціалізованому суді, проходили навчання за спеціально розробленою для цього програмою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Притика Д. М. Організаційно-правові засади становлення і діяльності господарських судів України: дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.10 / Притика Дмитро Миколайович ; Нац. юрид. академія України імені Ярослава Мудрого. – Харків, 2003. – 409 с.
2. Шаповал К. В. Принцип спеціалізації як концептуальна передумова створення земельних судів в Україні / К. В. Шаповал // Вісник Акад. адвокатури України. – 2011. – № 3 (22). –

С. 160–166.

3. Організація судової влади в Україні: Перший аналіз нормативного змісту Закону України «Про судоустрій України» / [А. О. Селіванов (кер. авт. кол.), Є. В. Фесенко, Н. С. Рудюк та ін.] ; за наук. ред. А. О. Селіванова. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 112 с.
4. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» : від 07.07.2010 р., № 2453–VI // ВВР України. – 2010. – № 41–42, № 43, № 44–45. – Ст. 529.

Шпенюв Д. Ю. Адміністративно-правовий механізм обрання чи призначення суддів до спеціалізованих судів України / Д. Ю. Шпенюв // Форум права. – 2014. – № 3. – С. 443–446 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_3_75.pdf

Визначено порядок призначення або обрання суддів до спеціалізованих судів України; проаналізовано принцип спеціалізації суддів за законодавством України; охарактеризовано особливості процедури обрання на посади суддів вищих спеціалізованих судів; виявлено прогалини та недоліки сучасного адміністративного законодавства в сфері регулювання процедури обрання чи призначення суддів до спеціалізованих судів України та запропоновано шляхи його удосконалення.

Шпенюв Д.Ю. Адміністративно-правовий механізм избрания или назначения судей в специализированных судов Украины

Определен порядок назначения или избрания судей в специализированные суды Украины; проанализирован принцип специализации судей по законодательству Украины; охарактеризованы особенности процедуры избрания на должности судей высших специализированных судов; выявлены пробелы и недостатки современного административного законодательства в сфере регулирования процедуры избрания или назначения судей в специализированные суды Украины и предложены пути его усовершенствования.

Shpenov D.Ju Administrative and Legal Mechanism for Election or Appointment of Judges to the Specialized Courts of Ukraine

The paper is a procedure for the appointment or election of judges to the specialized courts of Ukraine; analyzes the principle of specialization of judges under the laws of Ukraine; The features of the procedure for the election of judges of high specialized courts; identified gaps and shortcomings of the current legislation on administrative procedures regulating the election or appointment of Judges to the specialized courts of Ukraine and the ways of its improvement.